

עורכת: ד"ר אסתי ובמן
כרך 8, גיליון מס' 6, 5 ביוני 2018

עיראק תחילה: הבחירות בעיראק ומשמעויותיהן **ד"ר רונן זיידל***

מערכת הבחירות החמישית בעיראק מאז 2003 נערכה ב-12 במאי 2018 על רקע התייצבות המצב הביטחוני במדינה לאחר הניצחון על דאעש בסוף 2017. בשקט יחסי וכמעט באדישות יצאו כ-12 מיליון בעלי זכות בחירה לבחור מגוון מפלגות וכ-8000 מועמדים. תוצאות הבחירות מבשרות פיצול חסר תקדים של המערכת הפוליטית העיראקית מחד גיסא, ואת ניצחונו של מחנה המורכב ממפלגת "סאארון" (צועדים קדימה) שבראשה עומד איש הדת מוקתדא אל-צדר ומפלגת "אל-נצר" (הניצחון) של ראש הממשלה המכהן, חביב המערב, חיידר אל-עבאדי, מאידך גיסא. שתי המפלגות זכו יחד ב-96 מושבים מתוך 329 מושבים בפרלמנט. יריבותיהן העיקריות, מפלגת "אל-פתח" בראשות איש המיליציות השיעיות האדי אל-עאמרי ומפלגתו של ראש הממשלה לשעבר, נורי אל-מאלקי, "דולת אל-קאנון", אשר נתמכו על ידי איראן, זכו ב-73 מושבים.¹ בעקבות התוצאות האלה נכנסה המערכת הפוליטית לתקופת משא ומתן להרכבת ממשלה וקואליציה.

מוקתדא אל-צדר ומפלגתו, בה חברו יחד תומכיו המסורתיים מהשכבות השיעיות העניות עם המפלגה הקומוניסטית העיראקית וקבוצות חילונים אחרות, זכו במספר הגבוה ביותר של מושבים, חמישים וארבעה. זהו מספר נמוך משמעותית ממספר המושבים בו זכו מפלגות מנצחות בעבר שעמד על 90 עד 100.² העיר בגדאד היא שהכריעה את הכף עבור אל-צדר, בעוד שבתשעת המחוזות השיעיים האחרים התנהל מאבק צמוד בין מפלגתו ליריבתה "אל-פתח" הפרו-איראנית. שוב הוכחה מרכזיותה של העיר בגדאד במערכת העיראקית. המנצח בבגדאד, מנצח בבחירות. אחוז ההצבעה בבחירות היה הנמוך ביותר מאז 2005 ועמד על 44.5% (33% בבגדאד).³ לפני הבחירות קראו משכילים ופעילי החברה האזרחית להחרמת הבחירות. אחוז הנמנעים מהצבעה, מטעמי חרס או סיבות אחרות, מוערך בכ-20%. אין כמעט ספק שהנפגע העיקרי מהחרם היה חיידר אל-עבאדי, שרבים מהמחרימים נמנו עם מצביעיו הפוטנציאליים. הסיבות להחרמה רבות ומגוונות. בין היתר האשימו את המערכת הפוליטית בשחיתות, אך לא את אל-עבאדי. המחרימים סברו שאין אפשרות לשנות את הנגעים של המערכת

¹ "Iraqi Elections Final Results: al-Sadr's Block Wins Parliamentary Poll," Al-Jazeera, 20.5.2018. Accessed 31.5.2018, at <https://www.aljazeera.com/news/2018/05/iraq-election-final-results-sadr-bloc-wins-parliamentary-polls-180519071930804.html>

² לשם השוואה, המנצח בבחירות אפריל 2014, נורי אל-מאלקי, קיבל 92 מושבים. ראה: רונן זיידל, "תוצאותיה ומשמעויותיה של מערכת הבחירות בעיראק 2014 בצלו של המרד הסוני", **צומת המזרח התיכון**, כרך 4, מס. 3, 3 יולי 2014. <https://dayan.org/content/%D7%AA%D7%95%D7%A6%D7%90%D7%95%D7%AA%D7%99%D7%94-%D7%95%D7%9E%D7%A9%D7%9E%D7%A2%D7%95%D7%99%D7%95%D7%AA%D7%99%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%9E%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%AA-%D7%94%D7%91%D7%97%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%AA-2014-%D7%91%D7%A2%D7%99%D7%A8%D7%90%D7%A7-%D7%91%D7%A6%D7%9C%D7%95-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%9E%D7%A8%D7%93-%D7%94%D7%A1%D7%95%D7%A0%D7%99>

³ Mustafa Habib, "Novelty Please: Iraq's Elections winner just Giving the People What They Wanted," *Niqash* 17.5.2018. Accessed 31.5.2018, at <https://www.niqash.org/en/articles/politics/5906/Iraq%E2%80%99s-Election-Winner-Just-Giving-The-People-What-They-Wanted.htm>

ולכן העדיפו לא להצביע. נשמעו גם טענות על כך ששיטת הבחירות, הרשות המפקחת ושיטת חישוב המושבים בפרלמנט מוטים לטובת המפלגות הגדולות ולכן אין טעם להשתתף בהן.

המערכת הפוליטית העיראקית נשלטת על ידי מפלגות של הציבור השיעי. שני הגושים היריבים שיעיים וחילוקי הדעות ביניהם מפצלים את הציבור השיעי פיצול עמוק – גוש אל-צדר-אל-עבאדי וגוש אל-עאמרי-אל-מאלכי. גוש אל-צדר-אל-עבאדי מתנגד נחרצות למעורבות האיראנית בעיראק, דוגל בהכפפת המיליציות לגופי המדינה וקורא להתפרקות מנשקם. הכוונה בעיקר ל"חשד אל-שעבי" (הגיוס העממי), אותו גוף שהוקם על ידי אלפי מתנדבים, בעיקר שיעים, שהתנדבו להילחם בדאעש בשנת 2014 כהיענות לקריאת איש הדת הבכיר עלי סיסתאני, אבל גם למיליציות ממוסדות שהיו קיימות קודם לכן: "בדר", "חיזבאללה אל-עראק", "עצאאב אהל אל-חק". אלו הן המתנגדות הבולטות לקריאה לפירוק. גוש אל-צדר-עבאדי מתנגד נחרצות גם לפעילותן של מיליציות עיראקיות מחוץ לגבולות עיראק, כמו המיליציה הפרו-איראנית, "אל-נג'באא", שכוח שלה מוצב בסוריה. במישור האזורי, אל-צדר ועבאדי מובילים מהלך של התקרבות אל המדינות הסוניות המתונות ובראשן סעודיה. שניהם ביקרו לפני הבחירות בסעודיה (אל-צדר ביקר גם באמירויות), ומתוכנן ביקור של יורש העצר הסעודי, מחמד בן סלמאן, בעיראק. ההתקרבות לסעודיה מונעת מאינטרסים משותפים: עיראק זקוקה לכסף סעודי שיממן את שיקום האזור הסוני, ומעוניינת לבזר את יצוא הנפט שלה על ידי פתיחתו מחדש של הצינור הסעודי לים סוף. שתי המדינות גם מעוניינות בשיתוף פעולה בתחום הלחימה בטרור.

מחנה אל-צדר ידוע בגישתו האנטי-אמריקנית. הוא והמיליציה שלו, שבגלולה הקודם נקראה "ג'ישי אל-מהדי", לחמו בעבר נגד הנוכחות הצבאית האמריקנית בעיראק. ממשל טראמפ והחלטותיו, בעיקר בנושא ירושלים (ולא בנושא איראן), ליבתה הפגנות אנטי-אמריקניות של המחנה הזה בבגדאד, וסביר להניח שאלה יימשכו. יחד עם זאת, אל-צדר מבין היטב שההחלטה להתקרב למדינות הסוניות כרוכה גם בתשלום במטבע האמריקני. הוא לא יתנגד נחרצות להמשך נוכחות צבאית אמריקנית מוגבלת על אדמת עיראק ולהמשך הסיוע הצבאי האמריקני לצבא ולכוחות הביטחון העיראקים. השאלה היא אם ממשל הנשיא דונלד טראמפ, יבליג על גילויי איבה כלפי ארה"ב בהפגנות בבגדאד. אם כך יעשה סביר שיחסי שתי המדינות ימשיכו להתהדק.

אל-צדר ואל-עבאדי חולקים בעיקר חזון עיראקי פנימי משותף. הם הכריזו על מלחמת חורמה בשחיתות: עבאדי גם צמצם מאד את הפריבילגיות הכלכליות שניתנו לפוליטיקאים בכירים. השניים רואים במערכת המינויים על פי מכסות אתנו-עדתיות (מחאצצה) את הגורם לשחיתות ולפגיעה ביעילות הפעילות הפוליטית. הם תומכים בהקמת "ממשלת טכנוקרטים" שאנשיה ימונו על פי כישוריהם ולא על פי מוצאם העדתי או שיוכם הפוליטי, ובעיראק צנטרליסטית הנשלטת מבגדאד. הם מתנגדים נחרצות להענקת מעמד פדראלי למחוזות או להרחבת האוטונומיה הכורדית.

המחנה הנגדי מחנה אל-עאמרי-אל-מאלכי, שמועמדו לראשות הממשלה יהיה כנראה ראש הממשלה לשעבר נורי אל-מאלכי, נשען על תמיכה איראנית ועל כוחן של המיליציות השיעיות והיוקרה לה זכו במלחמה נגד דאעש, שמבחינתם לא הסתיימה. מיליציות אלה מנקזות גאווה עדתית, אך גם מעסיקות צעירים רבים ומתגמלות משפחות של מגויסי המיליציות. השפעתן ברחוב עדיין רבה: הן רודפות פעילי

חברה אזרחית, שולחות מכתבי איום ברצח ליריביהם, עוצרות יריבים מכל העדות, מנהלות מעקב מתמיד אחר פעילי חברה אזרחית ומטילות אימה על הציבור. מחנה זה איננו חולק חזון משותף לעיראק: זוהי חבירה פוליטית גרידא נטולת חזון ושני המכנים המשותפים שלו הם העמידה לצידה של איראן במאבק האזורי והזהות העדתית השיעית.

מחוץ למחנה השיעי, במחנות הסוני והכורדי, הפיצול רב יותר וניתן לומר שמחנות אלה נחלשו מאוד. הסונים נתנו את מירב הקולות למפלגה חילונית ועל עדתית - "אל-וטניה", בראשות איאד עלווי השיעי. שאר הקולות הסוניים הלכו למפלגות בעלות בסיס מחוזי. במחוז הסוני הגדול ביותר, נינווא (מוצל), ניצחה מפלגתו (השיעית) של אל-עבאדי. הוא גם זכה להישגים במחוזות סוניים נוספים. בקרב הכורדים זכו שתי המפלגות הגדולות, "המפלגה הדמוקרטית הכורדית" ו"האיחוד הפטריוטי של כורדיסטאן", במירב המושבים - 25 מושבים לראשונה ו 18 לשנייה, אולם עתה הן מערערות על תוצאות הבחירות וקוראות לעריכת בחירות חדשות. נכון לכתיבת שורות אלו, אין עדיין גוש כורדי

מאוחד בפרלמנט הנבחר. עם זאת, צפוי שהמשא ומתן הקואליציוני יחיה את רסיסי המפלגות הסוניות והכורדיות. אלו ירצו לחבור לקואליציה שתגבש ויעלו דרישות ותנאים.⁴

היבט חשוב נוסף של הבחירות הוא השינוי הפרסונלי בזהות חברי הפרלמנט הנבחרים. הפרלמנט החדש כולל הרבה פנים חדשות. פוליטיקאים ותיקים רבים לא נבחרו מחדש או שכלל לא הציגו מועמדות.⁵ הציבור העיראקי העניש פוליטיקאים מושחתים ותיגמל את מי שנתפס כנקי כפיים. זהו גם חלק מהליך חברתי-פוליטי, במסגרתו הדור הוותיק של הפוליטיקאים, חברי האופוזיציה הגולה לשלטון צדאם שחזרו לעיראק לאחר 2003, מפנה את מקומו לדור חדש וצעיר של עיראקים שלא חוו גלות ממושכת ולא היו פעילים פוליטית לפני 2003. עד כה השתייכו כל ראשי הממשלות של עיראק, ראשי המפלגות והשרים הבכירים לקבוצת הגולים שחזרו. מפלגת "סאארון" של מוקתדא אל-צדר היא הנציג הבולט של הדור החדש.

לפי חוקי הבחירות, עוד משנת 2004, אחד מכל ארבעה מועמדים בכל רשימה חייב להיות אישה. זה מבטיח שנשים יהיו לפחות רבע מחברי הפרלמנט. במערכת הבחירות הנוכחית נרשם תקדים נוסף כאשר אישה עמדה לראשונה בראש רשימה. ד"ר מאג'דה אל-תמימי עמדה בראש רשימת "סאארון" וזכתה למספר מרשים של 55 אלף קולות באזור הבחירה שלה בבגדאד, יותר מכל מועמד אחר ברשימה. עם זאת, שמה לא הוזכר כמומלצת המפלגה לתפקיד ראש הממשלה.⁶

גם אם המאזניים נוטים לטובת מחנה אל-צדר-עבאדי, מוקדם עדיין להעריך מי יעמוד בראש ממשלת עיראק וכמה זמן יימשך המשא ומתן הקואליציוני להרכבת ממשלה. חשוב להדגיש כי גם אם תורכב "ממשלת טכנוקרט", ראש הממשלה לא אמור להיות טכנוקרט בעצמו. הוא ימשיך להיות קברניט הספינה ולא כלי שרת בידי גורמים שאינם חלק מהמערכת הפוליטית. הציבור העיראקי מאס בממשלות "אחדות לאומית" רחבות מדי, מושחתות ולא מתפקדות. ממשלות אלה היו התגובה הפוליטית למלחמת האזרחים שהתחוללה בעיראק למעשה מאז הכיבוש האמריקני. רבים חשים שעיראק בשלה עתה לממשלת רוב פרלמנטרי המבוססת על עקרונות מוצקים. עקרונות אלה הם חיזוק המדינה, ביסוס מוסדות לטובת האזרח, שיקום התשתיות, ניצול כספי הנפט למען האוכלוסייה ושיפור רמת החיים. הבוחר העיראקי הצביע בעד ה"עראקאוויה", אופציית "עיראק תחילה".

* ד"ר רונן זיידל הוא חוקר עיראק במרכז דיין לחקר המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל אביב.

⁴ Karim 'Abd Za'ir "al-'Iraq: al-Ahzab al-Saghira Tal'ab 'ala Ahbal Aqtab Tashkil al-Kutla al-Akbar" (Iraq: Small Parties Play on the Strings of Forming a Bigger Block), Azzaman Newspaper, 27 May 2018. Accessed 31.5.2018. <https://www.azzaman.com/?p=234321>

⁵ Muhsin Hussein, "Arqam Muthira Tad'u al-'Ajb Dakhil Sanadiq Baghdad" (Odd Numbers Cause wonder in Baghdad's Ballot Boxes), Azzaman, 23 May 2018. Accessed 31.5.2018 <https://www.azzaman.com/?p=234122>

⁶ 'Abd al-Latif al-Mussawi, "Tanafus Shadid bayn al-'Abadi wal-Maliki lil-Thafr bil-Kutla al-Akbar" (Close Competition Between al-'Abadi and al-Maliki to Hold on the Bigger Block) Azzaman, 26 May 2018. Accessed 30.5.2018 <https://www.azzaman.com/?p=234243>